

УДК 338.1:656.61

Т.Є. Чсбанова, О.В. Корецька

ОЦІНКА СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ ПОРТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті забезпечення економічної безпеки підприємств портової діяльності представлено як послідовність процесів активізації ресурсів задля отримання відповідного рівня економічної безпеки. Запропоновано використовувати матрицю вибору ресурсу з метою його подальшої активізації, яка має чотири зони:

- безпека;
- стійкість;
- загроза;
- ризик.

Розглянуто визначення понять економічної безпеки та стійкої економічної безпеки підприємств портової діяльності. Запропоновано розширити склад загальновідомих складових оцінки економічної безпеки за рахунок додавання ретроспективної та інноваційної складових, розроблено методику визначення окремих складових економічної безпеки, що встановлює математичну залежність рівнів економічної безпеки та його складових.

Ключові слова: економічна безпека, стійкість економічної безпеки, система економічної безпеки, оцінка економічної безпеки, складові економічної безпеки.

В статье обеспечение экономической безопасности предприятий портовой деятельности представлено как последовательность процессов активизации ресурсов для получения соответствующего уровня экономической безопасности. Предложено использовать матрицу выбора ресурсов с целью ее дальнейшей активизации, которая имеет 4 зоны: безопасность, устойчивость, угроза и риск.

Рассмотрено определение понятий экономической безопасности и устойчивости экономической безопасности предприятий портовой деятельности. Предложено расширить состав общеизвестных составляющих оценки экономической безопасности за счет добавления ретроспективных и инновационных составляющих. Разработана методика определения отдельных составляющих экономической безопасности, которые устанавливают математическую зависимость уровня экономической безопасности и ее составляющих.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, устойчивость экономической безопасности, система экономической безопасности, оценка экономической безопасности, составляющие экономической безопасности.*

The problem of economic security increasing in important meaning because of the large number of threats to internal and external, that can have negative impact on all stages of economic activity, size of economic costs and losses.

The analysis of the work of native and foreign scientists gives reason to believe that the issue of economic security, including businesses port activity, not researching in all dimension, so it is important until stability assessment of economic security.

Given the identified threats to economic security of the enterprise its main functions include:

- Ensuring high financial performance, financial stability and independence of enterprise (organization);*
- Ensuring technological independence and achieve highly competitive technological potential of a certainty;*
- Achieving high performance management, optimal and effective organizational management structure (organization);*
- A high level of staff and his intellectual capacity, good efficiency corporate research;*
- Minimizing the devastating impact of the results of the economic activities on the environment;*

- *Quality legal protection of all aspects of the company;*
- *Protect the information field, trade secrets and achieve the necessary level of information support of all business units and divisions of the organization;*
- *Effective management of security of the company, its capital and assets, as well as general commercial and corporate interests.*

This requires appropriate resources.

Also, the processes taking place in the economy of Ukraine aimed at forming the entire economic mechanism due to its reorientation on the type of market management. In this situation, the desire economic operator stable and thrive faced with the complexity of assessing the level of economic security or its complete absence.

Even so assessment of the economic security of the state, region, industry or company recently has special relevance.

Formation evaluation methods of sustainable economic security needs to clarify the definitions of economic security and sustainable economic and security initiatives. The great interest of domestic and foreign scholars and practitioners more on various aspects of national and regional security, and to a much lesser extent – the issue of economic security.

Keywords: *economic security, stability of economic security, system of economic security, assessment of economic security, components of economic security.*

Постановка проблеми. Проблема забезпечення економічної безпеки набуває великого значення через наявність великої кількості загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, що можуть негативно вплинути на всі етапи господарської діяльності підприємства, розмір економічних витрат і втрат. Аналіз праць вітчизняних та закордонних вчених дає підстави стверджувати, що питання економічної безпеки підприємств, в тому числі і підприємств портової діяльності, ще досліджені не в повній мірі, тому є актуальним доти оцінку стійкості економічної безпеки.

Зважаючи на ідентифіковані загрози економічній безпеці підприємства до її основних функцій слід віднести:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства (організації);
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу того чи того суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством (організацією);
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних наукових досліджень;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних і загально корпоративних інтересів.

Все це потребує належного ресурсного забезпечення.

А також, процеси, які відбуваються в економіці України, спрямовані на реформування всього господарського механізму в зв'язку з його переорієнтацією на ринковий тип господарювання. У цій ситуації прагнення суб'єкта економічної діяльності стабільно та успішно розвиватися зіштовхується зі складністю оцінки рівня економічної безпеки підприємства або її цілковитою відсутністю. Ще й тому оцінка економічної безпеки держави, регіону, галузі або підприємства останнім часом має особливу актуальність. Формування методики оцінки стійкої економічної безпеки підприємства потребує з'ясування визна-

чень економічної безпеки та стійкої економічної безпеки і її складових. Великий інтерес вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків більш присвячено різним аспектам національної і регіональної безпеки, і в значно меншій мірі – питанням економічної безпеки підприємства. Методика оцінки стійкої економічної безпеки підприємства потребує: визначеність з набором складових економічної безпеки підприємства; формалізований опис динамічних властивостей підприємства з точки зору забезпечення його економічної безпеки, у взаємозв'язку з діями дестабілізуючих факторів; визначеність складу оціночних критеріїв складових економічної безпеки, а також їхньою градацією для різних рівнів безпеки.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблем оцінки економічної безпеки займаються багато вчених, серед них можна визначити Е.А. Олійника [1], який пропонує оцінювати рівень економічної безпеки на основі семи складових. Даний підхід можна назвати ресурсно-функціональним. Визначення сукупного критерію економічної безпеки підприємства виглядає не досить вірогідним, оскільки в розрахунку цього критерію задіяна суб'єктивна думка експертів, а стверджувати про відповідну кваліфікацію цих працівників на вітчизняних підприємствах дуже складно. Дуже складно також передбачити й розраховувати сукупні втрати згідно функціональних складових. Таким чином, практичне застосування ресурсно-функціонального методу для оцінки рівня економічної безпеки підприємства, можна вважати дуже складним і недоцільним через його недостатню вірогідність.

Також оцінкою економічної безпеки займаються і Р. Дронов [2], І. Євдокимов та О.А. Бородіна [3], В. Забродський [4] та інші. Вони дають свої тлумачення економічної безпеки від вузького до дедалі ширшого значення, пропонують різні підходи до оцінки стану економічної безпеки з використанням інтегрального показника – рівня економічної безпеки, системи показників за частковими функціональними критеріями економічної безпеки, індикаторів економічної безпеки та показників

прибутку, як передумови для визначення стану економічної безпеки тощо. Однак усі ці підходи не завжди можна пристосувати до сучасних умов, які створюються під впливом нових ринкових відносин, оскільки деякі обчислювання є складними, а їх практичне застосування не завжди можливе.

Завдання дослідження. Метою роботи є дослідження кожної складової стійкої економічної безпеки підприємства для формування методики оцінки рівня їх безпеки. А також побудова моделі ресурсного забезпечення економічної безпеки підприємств морської галузі.

Основний матеріал дослідження. Під економічною безпекою підприємств портової діяльності нами пропонується розуміти такий стан збалансованої економічної системи внутрішнього середовища підприємства, що здатно адекватно реагувати на динаміку зовнішнього середовища.

В сучасних умовах проблема стійкості набуває особливу актуальність для підприємств портової діяльності. Великі підприємства при наявності широкого доступу до зовнішніх ресурсів, а також ресурсів внутрішньої адаптації до кризових тенденцій, таким як: розширення ринкових зв'язків, диверсифікація робіт, послуг, залучення висококваліфікованих кадрів, оптимізація структури основних виробничих фондів та ін. можуть дозволити собі більш широкий спектр інструментів з підтримання стійкості підприємства. Однак малі та середні підприємства, якими є стивідорські компанії в портах, тим не менш, володіють спочатку гнучкою структурою, здатною активно підлаштовуватися під зміни зовнішнього середовища і використовувати внутрішні механізми регуляції. Здатність оперативного реагувати на зміну зовнішніх факторів, що постійно впливають на структуру організації, є необхідною умовою забезпечення стійкості стивідорських компаній на сучасному етапі.

У процесі свого розвитку підприємства портової галузі, як система взаємопов'язаних елементів, проходить ряд циклів, що змінюють один одного стадій стійкості.

Стійкість характеризує статичний стан господарської системи. Їй властива порівняльна пропорційність зміни конкретних процесів, при цьому відносна швидкість окремих елементів системи не виявляється.

Здатність ресурсів в процесі трансформації генерувати грошові потоки та створювати нову вартість обумовлюють необхідність науково обґрунтованого системного управління ними на стадіях формування та трансформації з урахуванням сучасних тенденцій розвитку, які орієнтовані на довгострокове економічне зростання та забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємств портової діяльності.

Забезпечення економічної безпеки підприємства, на нашу думку, можна представити як послідовність процесів активізації ресурсів задля отримання відповідного рівня економічної безпеки. Послідовність представлено у вигляді тривимірної моделі ресурсомісткості забезпечення економічної безпеки підприємств портової діяльності (рис.) [3].

Рівень економічної безпеки тісно пов'язаний з поняттям фінансової стійкості.

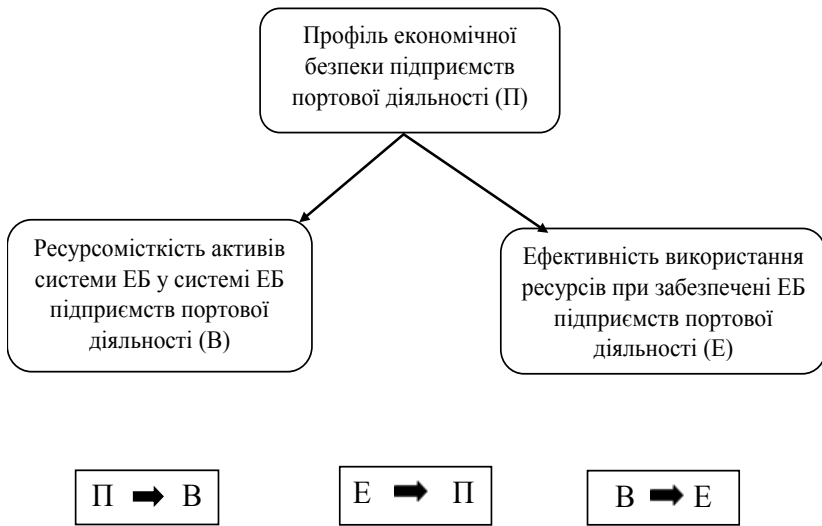
В сучасних умовах проблема стійкості набуває особливу актуальність для підприємств портової галузі. Великі підприємства при наявності широкого доступу до зовнішніх ресурсів, а також ресурсів внутрішньої адаптації до кризових тенденцій, таким як: розширення ринкових зв'язків, диверсифікація робіт, послуг, залучення висококваліфікованих кадрів, оптимізація структури основних виробничих фондів та ін. можуть дозволити собі більш широкий спектр інструментів з підтримання стійкості підприємства.

У процесі свого розвитку підприємства портової галузі, як система взаємопов'язаних елементів, проходить ряд циклів, що змінюють один одного стадій стійкості.

Стійкість характеризує статичний стан господарської системи. Їй властива порівняльна пропорційність зміни конкретних процесів, при цьому відносна швидкість окремих елементів системи не виявляється.

**Розвиток методів управління
та господарювання на транспорті
№ 2 (51), 2015**

Рис. Тривимірна модель забезпечення економічної безпеки

Оскільки підприємства розраховують на довгострокову стабільну роботу, виникла необхідність у застосуванні поняття стійкої економічної безпеки. Нами пропонується визначати стійку економічну безпеку як стан економічної системи внутрішнього середовища, здатний протягом усього життєвого циклу підприємства успішно нейтралізувати як власні внутрішні, так і зовнішні загрози без істотних для себе ресурсних витрат.

Загальновідоме поняття економічної безпеки підприємства включає:

- фінансову;
- інтелектуальну;
- кадрову;
- техніко-технологічну;
- політико-правову;
- екологічну;

- інформаційну;
- силову складові [4. С. 139].

Ми вважаємо доцільним у зв'язку з новими умовами господарювання, які постійно змінюються, додати до загально-відомих складових ще дві, не менш важливі складові, такі як **ретроспективна та інноваційна**.

Виходячи з цього, можна виділити 10 домінуючих складових економічної безпеки:

- фінансову;
- інтелектуальну;
- кадрову;
- техніко-технологічну;
- політико-правову;
- екологічну;
- інформаційну;
- силову;
- інноваційну;
- ретроспективну.

Складові економічної безпеки мають, як правило, якісні характеристики, що ускладнює використання формалізованих методів для їх оцінки. Запропоновані складові економічної безпеки пропонуємо вимірювати за шкалою порядку, яка застосовується для опису належності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь.

Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і того ж класу присвоюється одне і те ж число; також це виконується для об'єктів різних класів. Ця шкала широко використовується при експертному оцінюванні, яке здійснюється з метою упорядкування об'єктів.

Для визначення кожної складової обираємо ті показники, які найбільш відповідають характеристикам даної складової. Статистичним методом визначаємо верхні та нижні границі показників кожної складової економічної безпеки. Отримані інтервали поділили на рівні проміжки (кількість проміжків дорівнює кількості рівнів відповідної складової, які відповідають рівню стану безпеки).

За допомогою експертів було визначено вагомість кожного показника відповідної складової. Після визначення рівня стану економічної безпеки за показниками відповідної складової кожному показнику призначили відповідне число.

Для визначення узагальненого показника відповідної складової нами пропонується використовувати формулу середньозваженості. Після цього за узагальненим показником можна визначити рівень безпеки підприємства. Для визначення рівня економічної безпеки підприємства здійснюємо розрахунки границь показників кожної складової.

Розглянемо більш детально складові економічної безпеки для підприємств портової галузі.

Фінансова складова характеризує фінансову забезпеченість підприємства. Дана складова показує, наскільки ефективно використовуються корпоративні ресурси. Існують три загальновідомих показника, що характеризують фінансову стійкість підприємства [5]:

- надлишок або нестача власних оборотних коштів;
- надлишок або нестача власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів;
- надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів.

Ці показники відповідають показникам забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього формування. Після проведення розрахунків наведених вище показників за критерієм фінансової стійкості підприємство може бути віднесене до одного з чотирьох рівнів:

- абсолютна фінансова безпека;
- задовільна фінансова безпека;
- незадовільна фінансова безпека;
- критична фінансова безпека.

Інтелектуальна складова відповідає за збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, тобто охорону сукупності прав на інтелектуальну власність, а також на

**Розвиток методів управління
та господарювання на транспорті
№ 2 (51), 2015**

використання накопичуваних знань і професійного досвіду працівників підприємства.

Інтелектуальна безпека підприємства, як і фінансова, має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний. За допомогою методу математичної статистики нами досліджені та встановлені порогові значення рівнів інтелектуальної безпеки, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Зведена таблиця показників за рівнями інтелектуальної безпеки

Показники	Рівень інтелектуальної безпеки			
	абсолютна безпека	задовільна безпека	незадовільна безпека	критична безпека
<i>Kкв</i>	$Kкв > 0,105$	$0,105 \geq Kкв > 0,072$	$0,072 \geq Kкв > 0,039$	$Kкв \leq 0,039$
<i>Kіо</i>	$Kіо > 19,75$	$19,75 \geq Kіо > 14,5$	$14,5 \geq Kіо > 9,25$	$Kіо \leq 9,25$
<i>Kд</i>	$Kд > 72,87$	$72,86 \geq Kд > 48,73$	$48,72 \geq Kд > 24,59$	$Kд \leq 24,58$

Кадрова складова характеризує кадрову забезпеченість підприємства.

Техніко-технологічна складова характеризує ступінь відповідності застосовуваної на підприємстві техніки та технології сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів.

Основними загрозами політико-правової складової в галузі безпеки є: недостатня правова захищеність інтересів підприємства в договірній та іншій діловій документації; порушення юридичних прав підприємства та його працівників; умисне або ненавмисне розголошення комерційно важливих відомостей; порушення норм патентного права.

Рівень інформаційної складової економічної безпеки визначається часткою неповної, неточної й суперечливої інформації, використовуваної в процесі ухвалення управлінських рішень

та використання запропонованих С.М. Ілляшенко коефіцієнтів [2]:

- коефіцієнта повноти;
- коефіцієнта точності інформації;
- коефіцієнта суперечності інформації.

Інноваційна складова дуже важлива на сучасному періоді для українських підприємств, які стикаються з новими для них питаннями конкуренції, виживання в жорстких умовах конкурентного ринкового середовища, саме інноваційна діяльність і її результати є головною умовою успішної та ефективної роботи.

Інновація характеризується більш високим технологічним рівнем, новими споживчими якістьми товару або послуги порівняно з попередніми. Поняття «інновація» застосовується до всіх новітніх змін як у виробничій, так і в організаційній, фінансовій, науково-дослідній, навчальній та інших сферах діяльності. Інновації спрямовані на забезпечення економії ресурсів (матеріальних, кадрових, інтелектуальних та ін.) або на створення умов для такої економії.

Інноваційна складова характеризує функціонування діяльності підприємства на якісно новому рівні. Стосовно підприємства – це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі. Дану складову ми пропонуємо визначати за допомогою нижченаведених показників:

- коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції

$$K_{i.n.} = \frac{Ni.n.}{Nз.n.}, \quad (1)$$

де $Ni.n.$ – кількість інноваційних видів продукції, що випускаються підприємством;

$Nз.n.$ – загальна кількість видів продукції, що випускається підприємством;

- частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі ($K_{i.nid.}$)

$$K_{i.nid.} = \frac{\sum B_i}{\sum B_n}, \quad (2)$$

де $\sum B_i$ – сума витрат на інновації;

$\sum B_n$ – загальна сума витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Екологічна складова характеризується дотриманням екологічних норм технології та випуску продукції, мінімізацією втрат підприємства від забруднення навколишнього середовища.

Для оцінки рівня екологічної безпеки ми також вважаємо доцільним використання запропонованого С.М. Ілляшенко показника [3]: середньозваженого рівня окремих факторів.

Силова складова. До основних негативних дій, які характеризують цю складову, відносять:

- фізичні та моральні дії, спрямовані на конкретних осіб, особливо на керівників та провідних фахівців підприємства, з метою завдання шкоди їх здоров'ю (фізичному й психологічному), а також репутації та матеріальному благополуччю, що є загрозою нормальній діяльності підприємства;

- негативні дії, які завдають шкоди майну підприємства, загрожують зниженням вартості його активів та втратою економічної незалежності (доступ до конфіденційної інформації підприємства, промисловий шпіонаж, дезінформація, знищення інформації тощо).

Ретроспективна складова характеризує ретроспективну оцінку ефективності використання всіх ресурсів підприємства. Необхідність вивчення динаміки показників рентабельності ресурсів підприємства зумовлюється тим, що визначивши тен-

денцію їх динаміки за попередні роки, можна відповідно визначити, що чекає підприємство зараз і в майбутньому.

Для оцінки ретроспективної складової ми пропонуємо визначити нижченаведені показники:

- рентабельність виробництва;
- рентабельність продукції;
- рентабельність продажів;
- рентабельність праці;
- рентабельність необоротних активів;
- рентабельність інновацій.

Для визначення комплексного показника рентабельності пропонується використовувати метод відстаней, який базується на розрахунку близькості об'єктів за порівнюваними показниками до об'єкта-еталона. Еталоном може бути середньостатистичний показник по галузі. У цьому випадку розрахунок комплексного показника ми пропонуємо здійснювати таким чином:

$$\overline{X}_i = \sqrt[m]{X_i^1 * X_i^2 * \dots * X_i^m}, \quad (3)$$

де $\overline{X}_i$ – середній показник рентабельності i -го ресурсу підприємства;

m – номер року в аналізі;

$$\sum X_{\text{компл.}} = \left[\sum_{i=1}^n \left(1 - \frac{\overline{X}_i}{X_{\text{max}}} \right)^2 \right]^{\frac{1}{2}}, \quad (4)$$

де $\sum X_{\text{компл.}}$ – комплексний показник рентабельності ресурсів підприємства;

X_{max} – середньостатистичний показник по промисловій галузі.

Чим нижче значення комплексного показника рентабельності ресурсів підприємства тим вище рівень ретроспективної складової його безпеки. Ретроспективна складова економічної безпеки підприємства має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний.

**Розвиток методів управління
та господарювання на транспорті
№ 2 (51), 2015**

За допомогою методів математичної статистики нами досліджені та встановлені порогові значення рівнів ретроспективної безпеки, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

*Зведена таблиця комплексного показника рентабельності
ресурсів підприємства за рівнями ретроспективної безпеки*

Показники	Рівень ретроспективної безпеки			
	абсолютна безпека	задовільна безпека	незадовільна безпека	критична безпека
<i>Kp</i>	$0 \leq Kp < 1$	$1 \leq Kp < 1,5$	$1,5 \leq Kp < 2$	$Kp > 2$

Якщо показник має абсолютний рівень, то йому присвоюється значення 4, задовільний – 3, незадовільний – 2, критичний – 1. Застосовуючи формулу середньозваженості, визначають рівень ретроспективної безпеки за узагальненим коефіцієнтом.

Для виявлення логічних взаємозв'язків та з метою формування первісної аналізованої бази, був проведений ретроспективний аналіз поняття «економічна стійкість». Після цього, з метою виявлення основних характеристик об'єктів стійкості підготовлений контент-аналіз поняття «економічна стійкість», до якого входять: бізнес ідея, від неї залежить бізнес модель та бізнес-плану [1].

Таким чином, за допомогою вказаних коефіцієнтів, показників та критеріїв можна більш достовірно визначити стійку економічну безпеку підприємств, у тому складі і підприємств портової діяльності, за чотири рівнями: абсолютна, задовільна, незадовільна та критична.

Отримані результати поглиблюють і розвивають теоретико-методичні основи оцінки стійкої економічної безпеки підприємств портової діяльності та її складових, а також для підприємств інших галузей або сфер економіки України.

Вони можуть бути рекомендовані для практичного використання на підприємствах з метою виявлення «вузьких місць» та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на підвищення стійкості еко-номічної безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ансофф І. Стратегічний менеджмент. Класичне видання / І. Ансофф. – СПб.: Пітер, 2009. – 344 с.
2. Дронов Р. Подходы к обеспечению экономической безопасности / Р.Дронов // Экономист. – 2001. – № 2. – С.42-45.
3. Евдокимов Ф.И., Бородин О.А. Критерии оценки уровня экономической безопасности предприятия / Ф.И.Евдокимов, О.А. Бородин // Материалы международной научно-практической конференции «Проблемы обеспечения экономической безопасности». – Донецк: РИАДон НТУ, 2001. – С.97-98.
4. Касьянов В.С. Системный анализ в менеджменте: Навч. посібник / В.С. Касьянов, В.Н. Попов, В.П. Савченко. – М.: КНОРУС, 2007. – 304 с.
5. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності / О. Кононенко – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2003. – 148 с.

REFERENCES

1. Ansoff I. *Stratehichnyj menedzhment. Klasychne vydannia* / I. Ansoff. – SPb.: Piter, 2009. – 344 p.
2. Dronov R. *Podkhody k obespecheniyu ekonomicheskoy bezopasnosty* / R.Dronov // *Ekonomyst*. – 2001. – № 2. – P.42-45.

3. *Evdokymov F.Y. Kryteryu otsenky urovnia ekonomy-cheskoy bezopasnosti predpriyatiya / Y.Evdokymov, O.A. Borodyna // Materyaly mezhdunarodnoj nauchno-praktycheskoj konferentsyy «Problemy obespecheniya ekonomycheskoj bezopasnosti». – Donetsk: RYADon NTU, 2001. – P. 97-98.*
4. *Kas'ianov V.S. Systemnyj analiz v menedzhmentii: Navchal'nyj posibnyk / V.S. Kas'ianov, V.N. Popov, V.P. Savchenko. – M: KNORUS, 2007. – 304 p.*
5. *Kononenko O. Analiz finansovoi zvitnosti / O. Kononenko. – 2-he vyd., pererob. i dop. – Kh.: Faktor, 2003. – 148 p.*

Стаття надійшла до редакції 05.05.2015

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економіка підприємства та корпоративне управління» Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова **В.М. Орлов**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Економічна теорія та кібернетика» Одеського національного морського університету **Г.С. Махуренко**